

Tonko BARČOT
Arhivski sabirni centar Korčula-Lastovo

UDK: 398.33
Prethodno priopćenje
Preliminary report
Primljeno: 28. travnja 2016.

MARA PRUŠA PLAKALA KANELU... O prvomajskim šalama u Veloj Luci

SAŽETAK

Šale su bile izraženi običaj prvomajskih svečanosti u Veloj Luci sve do kraja 20. st. Izvodile su ih grupe mladića u noćnim satima uoči Prvog maja. Iz dvorišta bi uzimali tegle s cvijećem i odnosili ih u središte mjesta. Pritom su pazili da se izbjegne ikakvo oštećenje i da očuvaju tajnovitost akcije. Vlasnici tegli su na prvomajsko jutro morali tražiti svoje među mnoštvom i vraćati ih natrag. Taj trenutak je bio važan za čitavu zajednicu jer bi ga popratila okupljena svjetina i pokušala dekonotirati simboličke neverbalne poruke. Dvorišta nisu birana tek tako, već prema simpatijama mladića ili tako da se javno obznani ljubavna veza mladog para koji se još nije prikazao roditeljima. Šalilo se s teglećim životinjama, plovilima i ostalim dostupnim predmetima, a šalilo se i na račun prijatelja i starijih. Nerijetko su se izrugivale anomalije u međuljudskim odnosima, prozivali oni koji međusobno ne razgovaraju, ne prihvaćaju ljubavni izbor svojeg potomka, prenervezno reaguju ili su nemoralni. Mladići su znali izvesti složeniji poduhvat, primijeniti veliku snagu i domišljatost, pa su neke od šala postale legendarne. Prvomajske šale poznate su diljem svijeta, no nisu detaljnije popraćene u literaturi. Čini se da je njihov temelj ozbiljna ljubavna priča i darivanje cvijećem.

KLJUČNE RIJEČI: *Prvi maj, šale, Vela Luka*

U prvom broju *Kanavelića* pisao sam o majskom drvu u običajnoj praksi Velolučana. Ovog puta nastavljam s prikazom drugog značajnog aspekta nekadašnjeg prvomajskog slavlja u ovom mjestu na zapadnom dijelu otoka Korčule – prvomajskih *skeraca* tj. šala. U prikazu sam se koristio usmenim kazivanjima sudionika i promatrača, arhivskim izvorima i literaturom, povlačeći paralele sa sličnim pojavnostima na otoku i širem prostoru.

S mutnim podsjećanjem na živost i uskomešanost noći uoči Prvog maja u mojem djetinjstvu (kasnih osamdesetih godina 20. st.), godine 2005. započeo sam snimati seriju intervjua sa starijim Velolučanima. Ispitujući ih o raznim aspektima života prve polovice prošlog stoljeća, usmjerio sam se, između ostalog, i na pojedine aspekte prvomajskih svečanosti kao važnog dijela društvene godine Velolučana.¹

Uz tragove običaja u izvorima, promatrano razdoblje se protegnulo od kraja 19. do kraja 20. st.

Javna obznana ljubavne veze

Koliko je Prvi maj bio važan za nekadašnje stanovnike Vele Luke pokazao sam u prethodnom tekstu citirajući izvore iz 18. i sredine 19. st. Pišući o Veloj Luci svojeg djetinjstva s kraja 19. st., Danijel Knežević je opisao i običaje u noći uoči Prvog maja kada su „mladi ljudi bili osobito aktivni“ te je uz običaj podizanja borova zapisao:

Mnogi mladići pobrinuli bi se te noći da u pojedinim dvorištima, pored praga kućnih vrata njihovih djevojaka, osvane makar 'pitar' garofala, bosiljka, 'armorina', 'kanele' ili kojeg drugog mirisavog cvijeća. (Knežević, 2012: 81)

Iz ove Kneževićeve rečenice moglo bi se zaključiti da su mladići glavni akteri još jednog prvomajskog običaja i da je očiti cilj njihovih aktivnosti slanje ljubavne poruke djevojkama. I to, prema Kneževiću, darivanjem tegli s cvijećem, ostavljenih pred kućnim vratima odabranica u noćnim satima. U njegovom zapisu nema ni traga šali, kao prevladavajućem obilježju prvomajskih običaja u Veloj Luci 20. st. Nije poznato da li zbog toga što su ovi običaji u 19. st. bili donekle drukčiji ili stoga što je li Knežević materiji prišao u apriori romantičnoj maniri te zanemario dio prvomajske pojavnosti.

Ivo Ostoić će, u dodatku rukopisa svoga djeda Nikole, navesti među starim narodnim običajima u Veloj Luci i na otoku prvomajske podoknice, „nošenja cvijeća djevojkama i tome slično“ (Ostoić, 1953: 86). Nije posve jasno cilja li Ostoić na donošenje ili odnošenje cvijeća, no spomenom

¹ Istraživanje sam provodio do 2016. godine, između ostalog, postavljajući i ova pitanja: Da li su Vam poznati običaji vezani uz Prvi maj? Koji bi to točno bili običaji uoči Prvog maja, a koji na sam dan? Kako se to šalilo u noći uoči Prvog maja? Koji bi bio točan naziv za takve aktivnosti? Tko je sudjelovao i u kojoj dobi? Tko je, što se i kome se otuđivalo? Na koja mjesta su se deponirali otuđeni predmeti? Tko je i kada ih je vraćao natrag? Da li je i kakvih posljedica bilo za šaljivce? Dokad se prakticirao takav običaj...

podoknica ponovno upućuje na romantični povod i okruženje. I u gradu Korčuli postojao je običaj donošenja kite cvijeća na prozore odabranica. Mladiće pritom nitko nije smio vidjeti (Svoboda, 1995: 220).

Kazivači iz Vele Luke će u ponešto drukčijem opisu ovih običaja u 20. st., isključivo u šaljivom kontekstu i bez spomena darivanja, također naglasiti jasnu ljubavnu pozadinu i povod aktivnosti mladića. Tumačili su to kao javno oglašavanje simpatije. Ne samo djevojci ili njezinoj obitelji, već i čitavoj zajednici.

Ljubavni odnos mladića i djevojke središnji je prvomajski motiv u preslikavanju buđenja prirode diljem svijeta. Javno obznanjena ljubavna veza na Prvi maj poslije će se nastaviti i okončati pripravom svadbe u vrijeme ljetnog solsticija (Belaj, 1998: 191). Životni ciklus prirode se preslikavao u životu mladog para.

Simbolika cvića

Cvijeće uz zelenilo ima važnu ulogu u prvomajskim običajima. U majskim obrednim pjesmama diljem svijeta, cvijet je neizostavan. Prema starom engleskom običaju, cvijeće se nosi naokolo na Prvi maj. U Škotskoj su se kuće ukrašavale cvijećem i grančicama. I u talijanskoj Toskani, cvijet ima važnu ulogu u običajima Prvog maja (Martinengo Cesaresco 1883: 153,158,162). Knežević je u opisu prvomajskih običaja u Veljoj Luci poimenice spomenuo tegle s *garofalima*², *kanelom*³, *armorinom*⁴ (Knežević, 2012: 81), kao nekada omiljenim cvjetovima u dvorištima luških kuća.

Kanela, armorin i garofali bili su najomiljeniji luški starinski cvitovi. Kanela i armorin su imali male cvitiće, ali su im listovi lipo vonjali. Tadašnji mali starinski garofali bili su u raznim bojama, najviše crveni. (Franko Mirošević Dubaj pk. Nikole)

Bili su u ono vrijeme omiljeni i *bršćani* (pelargonije), *barbaroze* (njemačke pelargonije), paprati i ružice.⁵ Sve ove biljke imaju sitni cvat, gotovo su neugledne u usporedbi s današnjim cvijećem u dvorištima, ali su izuzetno miomirisne. Danas su oni donekle zaboravljeni cvjetovi, a potisnuli su ih novi s naglaskom na vizualno (ne miris). *Kanele* koju je krasio neodoljiv i nenadmašni miris te *armorina* gotovo da i nema više. U *Knjižici*

² Vrtni karanfili.

³ Pelargonija čiji listovi mirišu na limun, nakon što ih se protrlja (Milat Panža, 2015: 189).

⁴ Mirisna rezedra (Milat Panža, 2015: 64).

⁵ Kazivanje Marije Vlašić Baja (travanj 2016.)

potajne ljubavi Ivana Žuvele iz 1906.,⁶ ovi cvjetovi imaju istaknutu ljubavnu simboliku. *Kanela* je među najugodnijim, a *armorin* najljepši i najčvršći. Po Žuveli *kanela* nosi ljubavnu poruku: „Ti si najlišja i najugodnija na svitu“, a uz nju vezuje i stihove koji upućuju na vjernost.⁷ Ovi se cvjetovi često spominju i u ljubavnim narodnim pjesmama. U nesretnoj ljubavnoj pjesmi *Da mi je znati što sad znan*, ova su dva cvijeta simboli nekoć sretne ljubavi.

Ne bi mu dala kanele
Neka mu srce povene.

Ne bi mu dala armorin,
Neka ga ljubav umori. (Fio, 1995: 86)

Nadovezujući se na Kneževićev opis u prethodnom poglavlju, mora se spomenuti običaj u susjednom Blatu, do 20. st. središnjem mjestu zapadnog dijela otoka. Tamošnje grupe mladića tu istu večer uoči Prvog maja obilazile su kuće djevojaka i pjevale do svanuća (Šeparović, 1982: 347). Inače, tradicijske podoknice ove noći bilježe se po čitavoj Dalmaciji (Gavazzi, 1988: 58-59), a obilazak mjesta i pjevanje od kuće do kuće poznato je u Francuskoj i Italiji (Martinengo Cesaresco, 1883: 159,163). Taj običaj u Blatu, koji se prestao izvoditi već prije II. svjetskog rata (pokušao se obnoviti šezdesetih godina 20. st. unutar Viteškog udruženja Kumpanjija), ima svoju središnju pjesmu *Cviće od maža*⁸, s nježnim stihovima bez imalo zadirkivanja. Pjevalo se između ostalog i:

Dobro mi ti jutro
na prvi od maja
kada se veselu
Anđeli od raja.

Dobro mi ti jutro
dan blagi osviće
svaki svojoj dragoj
cvićen dvore posipje.

⁶ Prema Šimi Vučetiću, riječ je o “abecednim redom napisanom sistemu znakova i simbola prema kojima se zaljubljenici prepoznavaju i čitaju grafikon ljubavi” (Žuvela 2005:84).

⁷ Privatna zbirka Branimir Žuvela – Vela Luka. Knjižica *potajne ljubavi Ivana Žuvele Trećeta* (1906).

⁸ “Cviće od maža” odnosno maja / svibnja, otpjevao je Marin Marinović Brščan pk. Marina (rođ. 1890.) Mladenu Lipovcu (Šeparović, 1982: 347).

Krunu od lipota
i svakog dara
blag' onen mladiću
što si odabrala.

Ti si ga odabrala
od tvoje mladosti
uživaj ga vilo
do svoje starosti... (Šeparović, 1982: 347)

Iz ovih stihova se može iščitati kako mladići daruju djevojke cvijećem te kako djevojke odabiru mladiće za svoje doživotne partnere. Prvi maj time dobiva posebno mjesto u životu ljubavnog para. U ostalim stihovima usko se povezuju: studenac (izvor vode u Blatskom polju), Prvi maj, cvjetni i vegetativni motivi te ljubavna konverzacija. Izvor vode ima važnu simboliku za Prvi maj (Roćenović, 1989: 44), a to se i u ovoj blatskoj pjesmi posredno očituje.

Nije potpuno jasno u kakvoj je korelaciji ovakav običaj s raspojasanim veseljem i šalama u noći uoči Prvog maja. Moguće je da su šale ušle u već poznati prostor ljubavne konverzacije i darivanja, izvrgavajući ih parodiji.

Prvomajski skerci

Prvi maj se na širem području istočne jadranske obale slavio kao praznik mladih i šale (Škoda-Držić, 1996-1997: 284, Rajković, 1990: 78-79, Milićević, 1974/1975: 453, Pederin, 1976: 291, Jardas, 1994: 65-66). I u Veloj Luci je, prema kazivačima koji su se prisjetili zbivanja od dvadesetih godina 20. st., cijela večer uoči Prvog maja obilježena zbijanjem šala, vragolijama ili *skercima*.

Ponajprije, ističe se običaj odnošenja tegli s cvijećem iz dvorišta (poslije i drugih dostupnih predmeta) i njihovo ostavljanje na odabranom javnom mjestu u središtu Vele Luke. Kazivači uglavnom nisu imali poseban naziv za takav običaj. Poneki su naglašavali da se to nipošto ne može nazvati krađom, a neki su ga okvalificirali tek *despetom* (inatom). Čestu aktivnost zamjene tegli s cvijećem po različitim dvorištima, jedan je kazivač nazvao: „zamrsit cviće“ (Tonči Surjan Trofo). Odredom su svi kazivači za vrijeme ovih aktivnosti označili noćne sate uoči Prvog maja. Katkad je bilo izuzetaka, pa bi se sa složenijim poduhvatima započelo i noć prije. Običaj bi se okončavao na prvomajsko jutro kada bi vlasnici tražili odnesene

predmete i pronalazili ih u mnoštvu u središtu mjesta ili u susjednim dvorištima.

Akteri i glavni obrasci

Za razliku od Kneževića koji je za kraj 19. st. opisao darivanje, kazivači su se od međuratnog razdoblja prisjetili mladića koji su posakrito ulazili u dvorišta odabranih djevojaka te uzimali *pitare* (tegle) s cvijećem. Bile su to mahom grupe neoženjenih mladića, po prirodi impulzivnih, željnih zabave i „atrakcije“.

Bi je to jedan mladenaški zdruk! (Franko Burmas Bugar)

Ni tad bilo ni televizije ni diska. Po noći bi lunjali i sami smišljali zabavu. (Jerko Žuvela Gige)

Raspon njihovih godina kretao se od 14, odnosno od uzrasta 7. i 8. razreda osnovne škole, pa sve do 18 godina. Početak je bio očito vezan uz pojavu zanimanja za ženski rod („Kad smo počeli ćutit“ T.S.T.), a kraj uz odlazak u vojsku ili vlastitu ženidbu. Grupe su se kretale od par mladića pa sve do 15 i više članova u složenijim pothvatima. No, bilo je i pojedinaca, a potrebno je naglasiti i da nisu svi mladići učestvovali u ovim aktivnostima.

Iako su uglavnom svoje odluke donosili impulzivno i na licu mjesta te noći, mladići nisu tek tako odabirali dvorišta u koja su ulazili. Pomno su ih birali prema djevojci koja je u njima stanovala. Često su to bila dvorišta djevojaka u koje su bili zaljubljeni, odnosno roditelja kojima se zaljubljeni mladići još nisu službeno prikazali (*učinili krejancu*).

Mojoj susidi Kati Biletovici su bili ukrali pitar iz dvora, a okolo su govorili da joj je to odni jedan Lese iz Docca s kojim se gledala. (Milka Andrijić)

Kad bi odnili pitare iz kojega dvora, stavili bi do znanja da nam se sviđa cura iz tega dvora. (T.S.T.)

U jednoj noći grupa bi znala obići više dvorišta. Prema kazivanjima, poneke djevojke su se aktivno uključivale u ovo zbivanje te bi sakrile svoje *pitare* (Kazivanje Marice Vlašić Baje) i zatvarale *korte* (dvorišna vrata). Neka su se dvorišta pošto-poto branila od prvomajskih noćnih uljeza.

Naš Dubajevića dvor bi je jedan od bojih u Luci s puno cvića. Tu noć obavezno bi se zaklopila korta i pazilo se. I nikad se ni dogodilo da koji pitar nestane tu večer. (Franko Mirošević Dubaj pk. Nikole)

Slične mjere predostrožnosti primjenjivale su se i na Braču (Milićević, 1974/1975: 453-454). Za vlasnike ograđenih dvorišta bio je to neželjeni događaj. Pošto-poto su htjeli izbjeći nepotrebnii napor i neugodnosti koje su ih sutra mogle čekati. Mladići u Veloj Luci su znali doskočiti zatvorenim dvorištima i stajama. Zaključana vrata otvarali su s *romandelom*⁹. Katkad je simbolički „razgovor“ mladića i djevojke bio potaknut od treće strane.

Ako bi se koji mladić i cura gledali, znali su njoj ukrast ogotu i vezat je njemu prid kuću. (Jela Franulović Cekinar)

Ulazak u tuđe dvorište i odnošenje *pitara* zahtijevalo je tišinu, snagu i spretnost. Neki mladići bi znali izuti svoje cipele da ih se ne čuje kako koračaju i otkrije u najosjetljivijoj fazi podviga. No, znalo je biti i situacija gdje bi bili neočekivano otkriveni i nasamareni.

Okolo 1949. došla je bila jedna grupa nama u Vranac (udaljeni predio Vele Luke – op.a.) iz Luke i ukrala nam sve pitare iz dvora. Ali ih je moj brat Sine uspi nasamarit. Kad su se bili iskrcali na most za poč ukrast pitare, svukli su postole da ih ne čujemo. Sine je bi taman naleti na njihove postole i skupi ih je. Kasnije su morali sami vratit sve pitare u naš dvor da bi došli do svojih postolih. (Mate Barčot)

Mjesta odlaganja

„Otuđeno“ cvijeće mladići bi prenosili iz dvorišta i deponirali ga na javnim mjestima. Kazivači su se prisjetili mesarnice Jurković Škanje u samom središtu mjesta, ispred koje bi se odložile tegle, zida župne pijace i Brkanovog križa. S vremenom su mjesta deponiranja bila sve inventivnija.

Bili bi odnili cvijeće na kampanel, a užali su i nakrcat frižider od ribarih, što je bi u malemu mandraču, punega cvića. Ujutro bi parobrod 'Šipan' bi išaća put Splita pun pitarih i valo bi mu se vratit u Luku so to pitarih. (Dobrića Šeparović Bare)

Identična šala zabilježena je na Braču te su vlasnice morale pričekati večernji povratak broda da povrate svoje cvijeće (Milićević, 1974/1975:

⁹ Otpirač, naprava za obijanje brava (Milat Panža, 2015: 373)

453). Tako bi Vela Luka i tu prvomajsku večer oživila s vlasnicima cvijeća koji bi prenosile svoje lonce na *civirama*¹⁰. S ovakvom šalom se u Veloj Luci nastavilo prakticirati i poslije rata, praktički sve do uvođenja trajektne veze sedamdesetih (Kazivanje Vojka Tabaina).

Poslije II. svjetskog rata tegle s cvijećem bi se odlagale na zid od *žardina* i na sam vrh *kampanela*. Deponiralo se i na prostoru pred župnom pijacom, kao i na ulici od pijace prema Brkanovom križu. Grupama iz Bobovišća, najzapadnijeg predjela Vele Luke, središnje mjesto odlaganja bila je Mala riva.

S druge strane, dio lonaca s cvijećem ne bi dospio na javno mjesto, već bi se znao zamijeniti (*zamrsit*) s loncima iz drugih dvorišta.

Tajnovitost i izbjegavanje štete

Važan kontekst prvomajskih šala bio je mrak, kao potrebni okvir djelovanja mladića. Katkad je i samim mladićima bilo pretamno te su oni odustajali od svojeg izvornog nauma. Bilo je i straha među njima, naročito kad su se kretali u blizini groblja. Mjesečina je bila dobrodošla, no većinom su uspijevali i po mrklom mraku. I nakon što je uvedena javna rasvjeta, ona je još dugo (i po uvođenju električne struje) bila ograničena. Cjelonoćna rasvjeta se u mjestu uvela tek u najnovije vrijeme. Trebalo je to pomno uskladiti da se izbjegne i najmanja buka, lavež pasa i očuva tajnovitost akcije kako bi akteri ostali nepoznati. U većini slučajeva čini se da su oni u tome i uspijevali. Pod okriljem noći čak bi i grupe ostale skrivene jedna drugoj. „Nisan zna za druge grupe u moje doba“ (J.Ž.G.). Zavjet šutnje među članovima pojedine grupe trajao je ne samo dan poslije, već i dugo nakon toga. Nisu se hvalili svojim podvizima, pa ni u onim slučajevima kada je čitavo mjesto bruhalo o najuspješnijim akcijama. Za autore mnogih nepodopština, oštećenici ne bi nikad doznali. Možda su sumnjali na svoje mlade susjede, ali nikad nisu mogli biti sigurni. Dakako da nije uvijek bilo moguće sakriti akciju i aktere pa bi šaljivci sutra pomagali „oštećenima“.

Mladići bi te noći primijenili zapanjujući napor, prenoseći veće i teže predmete na teško dostupna mjesta.

Što je to bilo tad svakomu od nas čapat jedan velikani betonski pitar od 30 kili, što ih je čini Jure Ugnje, i uspet ga na vrh od kampanela. Bili smo mladi i sve smo mogli! (J.Ž.G.)

¹⁰ Drvena nosiljka s četiri ručke za prijenos tereta (Milat Panža, 2015: 95)

I stoga je nevjerojatno da bi se rijetko kad dogodilo oštećenje na odnesenim predmetima. Naime, u svim ovim aktivnostima postojalo je nepisano pravilo, kojega su se mladići apriori pridržavali, da se izbjegava ikakva šteta. Na predmete koje se odnosilo gledalo se s najvećom pažnjom. I kada se nije moglo izbjeći oštećenje, ono bi se poslije nadoknadilo.

Moj otac je sa svojom ekipom jednom ukrao kozlića drugoj ekipi, koja ga je mislila izist na uranku. Ali posli se kozlič pošteno plati. (Ivo Žuvela Gige)

Inspiracija i reakcije

Obrasci prvomajskih šala su se prenosili generacijama, učili u hodu ili oponašali. „Sluša bi priče od svojega oca pa je i mene i moju ekipu ćapalo to ludilo za Prvega maja“ (J.Ž.G.). No, svaka je grupa nastojala dati neki svoj osobni pečat, napraviti iskorak o kojem će se pričati u mjestu. Impulzivnim mladićima, koji nisu poznavali granice, svakakve su ideje dolazile na pamet. Nije im bilo teško uložiti i najveći napor. Gonila ih je potreba za dokazivanjem i latentno prisustvo djevojaka. U kreiranju šala posebno su se izdvajali poneki mladići, organizatori složenijih i inventivnih poduhvata, kao što je bio Vjekoslav Žuvela Bakulić.

Oštećenici su se više-manje ljutili na šale. Premda je to bilo nešto očekivano, nikome nije bilo svejedno. Što je njihova reakcija bila intenzivnija/ljuća, šaljivci su više uživali i bili ponosniji na svoj uspjeh. Reakcije bi saznali po pričanjima drugih, a katkad su znali i sami posvjedočiti jutarnjoj reakciji.

Nakun što smo navečer bili stavili pitare na vrh od kampanela, ujutro smo se digli za poč vidit što će se dogodit. Ma kako je bilo lipo vidit kampanel onako narešen s cvičun. I onda smo čekali vlasnike da vidimo reakciju. (J.Ž.G.)

No, potrebno je naglasiti da je bilo i nekih pozitivnih reakcija. Kazivači se sjećaju da bi neke majke bile jako ponosne. S prvomajskom šalom bila je javno obznanjena ljubav njihove kćerke pa se taj trenutak mogao protumačiti i kao uvod u njihovo sigurno vjenčanje.

Dekontiranje neverbalnih poruka

Sutradan ujutro „oštećeni“ vlasnici su se već po navici spuštali u središte mjesta i među mnoštvom ostavljenih predmeta tražili svoje da ih

vrate u dvorišta. No, nisu se samo „oštećeni“ okupljali u središtu mjesta tog prvomajskog jutra. Ovaj događaj je okupljao širu svjetinu željnu zabave i priče. Bilo je važno vidjeti tko se spustio i traži izgubljeno, ali i odgonetnuti zašto se to dogodilo upravo toj obitelji i tko se to mogao našaliti. Te svojevrsne zagonetke, odnosno neverbalne poruke unutar osjetljiva tkiva međuljudskih odnosa (Muraj, 1992: 199), bile su Lučanima više nego dobrodošli sadržaj njihove dokolice.

Bilo je najvažnije doznat ko je komu i zašto prini pitare, i ko se ženi po Luci. (Milorad Dragojević Strce)

Ja kao mladić nisam sudjelova u odnošenju pitarih, bilo mi je interesantnije doć ujutro i gledat ti teatar. A i drugima. Koja je to bila kuriozitat! (F.M.D.)

A tek kad bi kibici počeli sotavat onima što su došli po pitare i ogote. (J.Ž.G.)

U dekonotiranju tih ljubavnih poruka znatiželjna zajednica je održavala svoju kolektivnu svijest vitalnom. Zadovoljstvo svjetine koja je promatrala proizlazilo je iz činjenice što su oni te godine bili pošteđeni, što su mogli bez ograda i otvoreno analizirati druge, bliže i dalje susjede, uspoređivati se i osjećati se boljim. Ali i zato što su mogli govoriti o ljubavnim vezama – najzanimljivijoj temi na granici tabua, te što su gotovo svaki put uspješno rješavali zagonetke.

Bila je to jedna vrsta *Big Brothera*, bespoštedne ispovjedaonice, gdje su se sve (među)obiteljske tajne otkrivala do u tančine i gdje bi se pojedini članovi zajednice potpuno ogolili pred zajednicom. Još su se danima poslije po mjestu rado prepričavale ove priče.

Dakako, odloženi predmeti i čitav ovaj šušur bio je vidljiv ranoraniocima. Kroz prvomajsko jutro bi se većina predmeta već povratila svojim dvorištima. Upravo bi ti ranoranioci, mahom stariji Velolučani, raširili prvomajske novosti po Veloj Luci. Računajući na znatiželjnu, bespoštednu jutarnju publiku i njihove komentare, pojedini Velolučani su gledali izbjeći jutarnje sate i dolazili po svoje predmete u kasnijim satima.

Tragovi običaja u stihovima

Stihovi pjesme *Mara Pruša*, zabilježene u Blatu i Veloj Luci, direktno su vezani uz noćna događanja i odnošenja *pitara* s cvijećem iz dvorišta djevojaka. Mara Pruša je zabrinuta za sudbinu svoje *kanele* koju su joj noć uoči Prvog maja odnijeli i objesili o feral *bekarije* (mesarnice).

Mara Pruša plakala kanelu
Na feralu da će jon uvenut.
Jo kanela jadi moji teški,
Sad na štradi bekariju rešiš.
Ja san moju kanelu gojila
Iz pijata s kojega san jila.
Uvik san je držala u hladu,
A sad bidna visi na feralu.¹¹

U Veloj Luci se u stihovima ove pjesme poimenično navodi već spomenuta mesarnica Luke Jurkovića Škanjeta u samom središtu mjesta.

*Jo kanelo jadi moji teški,
Bekariju Škanjetovu rešiš.*¹²

Stihovi ovog napjeva mogu se sagledati i iz perspektive straha djevojke, kojoj su tim činom javno nagoviješteni nečiji osjećaji. *Kanela* može personificirati i djevojinu nevinost koja je sada izložena javnosti (svjetlu feralu), umjesto da još sazrijeva u okrilju sigurnosti doma.

Šale s teglećim životinjama, plovilima i odmak od ljubavne muško-ženske konverzacije

S vremenom su mladići prvomajske šale proširili s tegli cvijeća i na ostale dostupne predmete. U 20. st. podosta se šalilo s teglećim životinjama. U brojnim luškim stajama (*štalama*) nalazile su se magarice (*ogote*) i pokoji magarac (*tovar*) kao tadašnje neizostavno prijevozno sredstvo luških težaka i njihova tereta iz baštine. Kazivači se, šala s teglećim životinjama sjećaju još u međuratnom razdoblju, a uslijedile su i poslije II. svjetskog rata. Čini se i u većoj mjeri jer se pojedinci sjećaju punog *Žardina* (središnji park Vele Luke) s *ogotama* i *tovarima* u prvomajsko jutro. I dakako vlasnika koji su među mnoštvom domaćih životinja tražili svoju.¹³

Kad bi mladići otvorili *štalu*, trebali su pripaziti da iz nje ne pobjegnu ovce jer bi tada šteta u okolnim vrtovima bila neizbježna. *Ogota* ili rijetko *tovar* tada bi se *oglavali* (stavio bi se ular) i odveli u središte mjesta. Najviše

¹¹ Narodna iz Blata, kazivač Mojmir Radimiri 1949. (Fio, 1995: 55). Još uvijek su dobro poznati i stihovi: „Mara Pruša i nje sestra Roza / Svaka ima po sokola svoga“ (Milka Andrijić)

¹² Kazivanje Marije Tasovac u Veloj Luci 2007.

¹³ Kazivanje Fanka Burmasa Bugara (travanj 2016.)

su se vezivali o stabla u *Žardinu* ili za nečija vrata na obali. No, bilo je i složenijih poduhvata.

Jedne godine odlučili smo ogotu uspet na taracu Mjesne zajednice kroz vanjske skaline. To je bi pravi poduhvat. Svaki od nas čapa je ogotu za jednu nogu. Sprida je jedan vuka za oglavu i timula, a straga joj je jedan tiska guzicu. I taman smo bili kraju, a ona je učinila zdruc i svi smo se iskuntubali dole po skalinama. Ja sam osta ležat pod ogotun. Odustali smo od ponovnega uspona i zavezali je za vrata od Šantića. (J.Ž.G.)

Ovaj je kazivač pričao o ovom pokušaju osamdesetih godina mladićima koje je trenirao u mjesnom nogometnom klubu. Oduševljena konceptom, grupa mladića rođena početkom sedamdesetih, odlučila je ponoviti šalu sredinom osamdesetih. Bilo je to na istom mjestu, sada ispred policijske postaje, pa je i simbolika time bila izraženija, i ovog puta uspješno. Šala s jednom od posljednjih magarica u Veloj Luci je postala legendarna.

Koliko je ujutro bilo svita što su došli gledat ogotu Ruže Voletovice i smijati se. (M.D.S.).

Tegleća životinja bi se, k tome, nerijetko obijelila razmućenim vapnom s ciljem slanja izvjesne simboličke poruke ili da bi se tek vlasnicima otežalo prepoznavanje kao što je to bio slučaj i na Braču (Milićević, 1974/1975: 453). Vlasnicima teglećih životinja su prvomajske šale postajale prave noćne more te su ih nastojali izbjeći zatvaranjem staja ili premještanjem magaraca na druga, neočekivana mjesta.

Moj se otac jedne godine odluči našalit s barbom od svoje žene, koji mu je bi kako otac. Zna je da je barba Jure Kole spremi tovara u drugu štalu. Ujutro je njegov tovar osvanu u Luci, i to oklačen do kolina. Barba Kole se na ti prizor ubija od smiha i naslađiva se jer je misli da je to tovar od drugoga. Još se okolo i pohvali kako je njegov tovar na sigurnemu. (I.Ž.G.)

S vremenom, kako se smanjivao njihov broj u Veloj Luci, padao je i broj prvomajskih šala s teglećim životinjama. Na pitanje zašto su mladići odabirali upravo tegleće životinje, možemo zaključiti da je to bilo zbog njihove dostupnosti. K tome, tegleće životinje su u bilo kakvom drugom kontekstu izazivale podsmijeh, njihovo glasno revanje stvaralo je dodatni metež, a možda postoji i spona s Prvim majem kao pastirskim blagdanom.

Uz tegleće životinje, mladići se nerijetko odlučuju na zbijanje šala s manjim i nešto većim plovilima. Uglavnom se radilo o *gundulama* - manjim plovilima plitkog dna (Žuvela, 2011: 45), koje je i manja grupa bez ikakvog problema mogla prenijeti na udaljenija mjesta od obale. No, kada bi se skupila povećana grupa, šalilo se i s nešto većim plovilima.

Jedne večeri, nakon što smo bili sredili pet, šest dvorih s pitarima, seli smo u centar, odmarali se i čakulali. Kako nas se tu skupilo više od petnaest, palo nam je napamet izvaditi jedan kaić iz mora. Lipo smo digli sidro, izvadili kaić na kraj i uspjeli ga uz najstrmije štrade Pinskega rata sve do zadnje kuće. (T.S.T.)

Nakon što je brod ostajao stajati na tom mjestu jedan dan, vlasnik je organizirao povratak na obalu. Šalilo se i s drugim dostupnim predmetima, i na druge načine. Objektom sprdnje bili su učesnici prvomajskog uranka. Znali su se ranijutarnji rituali pojedinih Velolučana pa bi se znalo zabarikadirati kućna vrata da ujutro ne mogu izaći iz kuće ili ih na drugi način onemogućiti u obavljanju tradicionalnog prvomajskog rituala.

Jedanput smo jednomu Lučaninu digli čep od gundule. Znali smo da će on ujutro s njun krenut na uranak, ali to prvomajsko jutro ni moga jer mu je gundula bila pod more. (I.Ž.G.)

Šaljivci bi odvezivali barke, premještali ih po obali ili iz njih bacali u more pojedine predmete. „Znali bi ribarima mećat lantinare od kogoja“ (M.B.). Razbacivali bi po okolnim ogradama suho *kiće*, poslagano usječeno granje uz staju za potrebu potpale. Ujutro bi žene morale razbacano *kiće* prikupiti i nanovo ga posložiti. Uglavnom, šalilo se sa svim dostupnim predmetima, a nije se izbjegavalo ni uhvatiti u koštac s teškim i složenijim konstrukcijama.

Jedne godine smo se odlučili našaliti s mjesnin konopjerun. Njegovo kolo za plest konope koje se nahodilo uza zid od čimatorija pripomistili smo i uspjeli na taracu Lesetove kuće koja se taman gradila. Prinili smo najprini kavalete, a onda i kolo. Bilo je u njemu sigurno kvintal. Moglo se dogoditi da nam kolo poleti, ali je nas 6 sve uredilo. Na Lesetovoj taraci kolo je bilo taman paričano za plest konope. (J.Ž.G.)

Vlasnik kola, kojeg je bilo lako naljutiti, odlučio ga je premjestiti daleko izvan mjesta, na svoje imanje u Poplatu. I tako izbjeci buduća uznemirenja. Kao što je vidljivo iz ovih primjera, u prvomajskim šalama se

uz čisto muško-žensku konverzaciju javlja i muško-muška. Uz zbijanje šala sa starijima, zabilježene su međusobne prijateljske šale.

Jednom prilikom tridesetih Duje Veža je svom prijatelju Krešu Baćcu odnio ogotu iz štale. Dogodine se Krešo osvetio – s prijateljima mu je prenio barku iz mora na 3,4 km udaljeno polje Stražišće. I Dujetu je trebalo platiti dobru 'frazu', počastit ih da mu je vratu natrag u more. (Zvonko Maričić)

Izvravanje ruglu zajednice

Znatan dio tegli cvijeća, praktički sve do posljednjih desetljeća 20. st., nije bio nimalo reprezentativan. Znale su to biti islužene noćne posude i grubi lonci od lijevanog željeza (*gize*). „Nisu to bili današnji pitari – to su bile pišalete; ono što biš misli vrć, ubo bi unutra kojigo cvit“ (Roza Vlašić Baja). Kad bi mladići ulazili u dvorišta znali bi odabrati upravo najneuglednije *pitare*. Znali su da će ih sutradan ujutro vlasnice morati pokupiti u središtu Vele Luke pred svjetinom i izložiti se poruzi okupljenih. Bilo je to razotkrivanje neuglednih detalja njihove intime i uopće dvostrukih standarda.

Niki najgori pitari ne bi se ni vazeli nazad jer bi ih žene od sramote tamo ostavile. (Marija Vlašić Baja)

Jedan od istaknutijih aspekata prvomajskih šala bilo je ukazivanje na anomalije u odnosima među ljudima, susjedima, kao i na nekorektna ponašanja pojedinaca. Prvomajski *skerci* su imali za cilj dovesti takve pojedince u neugodnu situaciju, suočiti ih s neočekivanom i neželjenom situacijom. Između ostalog, šalilo se sa susjedima koji su bili posvađani, izbjegavali su jedan drugog i nisu međusobno komunicirali. Takav par u poslijeratnom Vrancu bili su Donko Mandej i Marin Dragoman, nasmrt zavađeni zbog zajedničkog bijega njihovih sinova u Italiju. Grupa mladića iz tog luškog predjela se oko 1960. odlučila našaliti s njima i s odnosom koji je prerastao u mržnju.

Mandejeva starega tovara, kojemu su dlake jedno ispadale, ukrcali su u Dragomanovu barku i svrgali ih nasrid vale. Ujutro su Mandej i Dragoman išćali izgubjeno i imali su što vidit. Od velikega jida ni jedan ni drugi nisu ništa htili poduzet. Kad su barku kasnije doveli kraju, bila je sva u izmetu od tovara i puna dlaka. (M.B.)

Kad bi se doznalo da jednom od roditelja mladog para nije *po gustu* odabranik njihova djeteta, znalo bi se tim obiteljima zamijeniti lonce cvijeća

ili tegleće životinje. Na taj način bi se roditelje prisililo na interakciju, približavanje, pa se prvomajska šala može sagledati u kontekstu borbe za ljubav i uopće dijalog. Suptilnost neverbalnih komunikacijskih kodova (Muraj, 1992: 199) u ovim primjerima dolazila je do punog izražaja. Uz šalu koju bi priredila treća, neutralna strana, bilo je i šala od oštećene strane u dotadašnjim odnosima pa se ona mogla doživjeti kao osveta. Radilo se pritom o bezazlenim šalama bez skrivenije simbolike, ali i šalama s manje ili više skrivenijom porukom. Katkad su one smjerale prozivanju nemorala i javnom ponižavanju. Naime, očekivalo se da će ujutro svjetina prepoznati kontekst šale i poslanu poruku.

Bila je 1983. kad je u našem susidstvu osvanula oklačena kobila zavezana za bor. Bila je to kobila od Pičinovića i govorilo se da su je donili kako bi osramotili jednoga našega susida. Un se kako oženjeni čovik gleda s udanun ženun. (M.V.B.)

Polijevanje s *klakom* (vapnom) bila je inače uobičajena mjera osvete u pitanjima nemorala i ljubavnih prevara.

Na udaru šaljivaca najviše su se nalazili kolerici, nagle i impulzivne osobe kratkog fitilja. To je značilo njihovu žustru reakciju u javnosti i garantiranu zabavu. Kad bi ujutro dolazili po odnesene predmete, nisu mogli ne reagirati na dobacivanja prisutne javnosti. Bila bi to nerijetko pretjerana reakcija koja bi samo podizala raspoloženje okupljene mase. Katkad bi oštećenici u svojoj ljutnji napravili pravu malu predstavu, itekako dobrodošlu za promatrače.

Velikane betonske pitare od 30 kili smo te noći uspješno odvukli iz zaključanega dvora i uspeli na sam vrh kampanela. Ujutro u vrime mise došla je žena i poslala muža na kampanel da spusti te teške pitare. Bilo ih je teško uspet, a njemu još teže skalat. Kad mu je žena počela iz dole davat upute, a svita na pijaci bilo sve više, un je izgubi živce. Nakun što je skala jednoga, ostale pitare je poče mecat s kampanela. Koji je to bi cirkus kad su ti pitari počeli padat okolo po putu. (J.Ž.G.)

Ruglu su se katkad izvrgavale mjesne institucije i javni službenici. Kad su u prije opisanoj zgodi osamdesetih godina 20. st. magaricu zavezali pred vratima „milicije“, zajednica je to protumačila kao njihovo ismijavanje i otvoreno propitkivanje o njihovoj sposobnosti i učinkovitosti. „Tobož čuvaju Luku, a ugnali im ogotu ispid nosa“ (M.D.S.).

Šala kao redarstveni prekršaj

Prethodno opisane šale bile su nešto očekivano i uglavnom tolerirane od redarstvenih vlasti. No, bilo je pojedinih razdoblja u kojima mjesne vlasti nisu bile nimalo sklone tolerirati običaj te su prema šaljivcima čak i represivno nastupale. Pojedini kazivači se sjećaju takvog odnosa poslije 1936. kada je u Veloj Luci za načelnika izabran Kuzma Bačić Baćac iz redova Hrvatske seljačke stranke. Arhivski izvori su također zabilježili prekršajnu prijavu Općine Vela Luka protiv mladića u tradicionalnoj bučnoj proslavi vjenčanja udovaca 1939., a načelnik Bačić je od Kotarskog poglavarstva u Korčuli tražio „najstrože kaznene mjere“.¹⁴ Jedan od argumenata lokalne vlasti, koja očito nije bila na tragu Antuna Radića i stranačke posvećenosti očuvanju običaja sela, bio je i navodni nepovoljni dojam na tada sve brojnije turiste. Niti u mjesnoj župi nisu s odobravanjem gledali na korištenje župne pijace za deponiranje „otuđenih“ predmeta te su se krajem tridesetih aktivno uključili protiv takve prakse.

Sjećam se da nas je jedne godine zvonar crikve Ćiril Prižmić onemogućio u odlaganju pitarih na zid od pijace. Kad bi se mi približili pijaci, un bi na kampanelu počeo zvoniti na uzbunu. I tako nas je bi izlati. (Branko Vlašić Zele)

Isti se kazivač prisjetio kako su običaj pokušali održati i na početku talijanske okupacije. No, prepali su se talijanskih karabinjera koji su često obilazili mjesto. U prvim desetljećima socijalističkog razdoblja mjesna vlast u Veloj Luci nije željela tolerirati nepodopštine u noći uoči 'Prvog maja'. Osamnaestogodišnji Franko Burmas Bugar je sredinom pedesetih sa svojim vršnjacima završio na ispitivanju.

Nas petero je odlučilo čuvaru Ošjaka Miletu Lohotu prinit gundulu na lokvu od Bradata. Na Bili žal smo je izvukli na kraj i počeli nosit na ramena. Ali kako je pala noć, spremili smo je pod rogač i odlučili dovršit posal sutra na vižiju Prvega maja. Kad smo se vratili u Luku, dočekala nas je milicija. Niko nas je bi spija. U stanici su nas čekale matere i oci. I tu istu 'krvavu' noć morali smo se po mraku vratit i dovest gundulu nazad. Samo dan posli, na Prvega maja, Lohot se je po grubemu vitru izvrnu iz te gundule i utopi. (F.B.B.)

¹⁴ Izgrednici su tek strogo ukoreni. HR-DADU-SCKL-536. Kotarsko poglavarstvo Korčula. Kazneni spisi - Prijava općinskog redara Alberta Padovana protiv izgrednika, br. 7333/39 i Prijava načelnika Kuzme Bačića, 7334/39 (kolovoz 1939.).

Kazivač je dobro zapamtio ovu noć i bila mu je to posljednja prvomajska šala u kojoj je sudjelovao. No, prvomajske šale su se i dalje množile pa je Sekretarijat Narodnog odbora općine Vela Luka naložio 30. travnja 1958. Stanici Narodne milicije da: „posveti mnogo veću pažnju i pripazi da se ne bi dogodilo da pojedine grupe mladića uoči ove proslave tj. u noći između 30.IV. i 1.V. prave razne izgrede i ispade i time nanose materijalne štete pojedincima / kao puštanje stoke iz staja, uzimanje i potapljanje, kao i izvlačenje baraka, odnošenje cvijeća, stavljanje raznih prepreka preko ulica itd.“.

Protiv svih onih koji budu pravili izgrede zatraženo je da se podnese prijava radi kažnjavanja.¹⁵ Na ovom mjestu se mogu ponoviti riječi tadašnjeg istaknutog mjesnog komunista, koji je već pred rat sa svojim istomišljenicima svjesno odbacio ovakve običaje kao nešto zaostalo i primitivno (Barčot, 2015: 123). Utoliko, nije bila riječ samo o redarstvenom prekršaju, već i o neželjenom prežitku iz predsocijalističke ere. No, nepovoljan stav mjesnih vlasti nije znatnije utjecao na pojavu i intenzitet šala, već je samo mogao polučiti kontraefekt. Akteri prvomajskih šala šezdesetih i sedamdesetih godina nisu imali problema s *milicajcima*. Doseljeni policajci su se udomaćili i prihvatili običaj sredine, a i bilo ih je premalo da se suoče sa svim grupama.¹⁶ U mjestu bi se te večeri tek u krugu lokalnih tvornica podignule mjere opreza i predostrožnosti radnika, ali je to bilo na razini čitave zemlje i iz nekih sasvim drugih razloga.

Paralele i svrha

Prvomajske šale su zabilježene i na ostalom dijelu otoka Korčule. I u samom gradu Korčuli premještali su barke, natpise na trgovinama i druge predmete (Svoboda, 1995: 220).

Mladost koja se htjela zabaviti i našaliti uzimala je i donosila nasred plokate pitare cvijeća, školske klupe, zelenilo iz šume, barke. Plokata je bila sva u zelenome. (Mira Svoboda)

Za zapadni dio Pelješca Pederin navodi izraz „varanje svita“ i spominje krađu i odnošenje lonaca cvijeća djevojkama (Pederin, 1976: 291). Takvo što odvijalo se i na Braču gdje su zabilježeni gotovo identični obrasci

¹⁵ HR-DADU-SCKL-694. Narodni odbor općine Vela Luka. Unutrašnji poslovi – nalog Sekretarijata, br. 874/58 (30.4.1958.).

¹⁶ Kazivači su se prisjetili šala s novopridošlim *milicajcima*, kojima nije bio poznat običaj (Kazivanje Janesa Vlašića, travanj 2016.).

kao u Veloj Luci (Milićević, 1974-1975: 453). Zbijanje šala je vezano i uz majsko drvo. Na Braču su neke djevojke namjerno darivane „ružnim majem“ – granom rogača, smrdelja okićenu starim krpama ili lešinom životinje (Ibid.), a slično je zabilježeno i u Trogirskoj zagori (Alaupović Gjeldum, 1996-1997: 272). Oriovčanin sredinom 19. st. u Slavoniji bilježi krađu majskih drva postavljenih pred kućama odabranica i njihovo prebacivanje pod prozorima starih žena (Ilić Oriovčanin, 1846: 132). Na Baniji je Prvi maj također prilika za sitne pakosti, ali i ispoljavanje susjedske netrpeljivosti (Muraj, 1992: 199). Za razliku od Vele Luke gdje sučeljavanje netrpeljivih potiče i treća strana, na Baniji je to direktno sučeljavanje i osveta za neračišćene račune (Ibid.). U Istri je mladićev poklon cvjetne grane odabranoj djevojci mogao postati predmetom šale konkurenata ili šaljivaca (Radole, 1997: 115). Među Moliškim Hrvatima u Italiji *majo* obilazi kuće i izvodi vragolije (Gavazzi, 1988: 60).

Prvomajske šale su poznate i na širem prostoru. Ovsec ih navodi kao prvomajske prevare. U Bavarskoj bi prevarenog nazivali „majski vol“ i „majska guska“. Ovaj potonji izraz poznaju i Englezi (Ovsec, 1992: 150). U francuskoj pokrajini Lorraine djevojke u bijelom su obilazile sela i u stihovima izvirgavale tamošnje mještane nemilosrdnoj poruzi. Za takvo što su bile i nagrađene u kolačima, voćem i manjim novčanim iznosima (Martinengo Cesaresco, 1883: 159). Potrebno je istaknuti kako običaj prvomajskih šala nije detaljnije obrađen u stručnoj literaturi, a u širim pregledima se ni ne spominje. Neizbježno se povlači paralela s Prvim travnjem, svjetskim danom šale. Ovsec u svojem kratkom pregledu navodi da je Prvi maj ponekad preuzeo ulogu Prvog travnja (Ovsec, 1992: 150). U Veloj Luci, ali ni u mnogim drugim manjim sredinama, nije nikad postojala tradicija vezana uz prvotravanjske šale za razliku od nekih drugih, gradskih sredina.

U međuratnom Dubrovniku, u kojem sam živila neko vrijeme, ja i moje prijateljice nismo propuštali prvoaprilske šale. Za Prvog maja tamo se nije šalilo. (M.V.B.)

Moglo bi se pretpostaviti kako je tradicija prvotravanjske šale kod nas mlađa pojava, tj. import u većim i prometno povezanim sredinama, no potrebno bi bilo provesti šire istraživanje. Naposljetku, prvomajska šala ne mora nužno imati poveznicu s prvotravanjskom šalom. U Veloj Luci je Prvi maj bio vrlo važan datum u godini, obilježen nizom običaja. Šala je bila jedan od njih. Iako je Knežević ne spominje u opisu Vele Luke krajem 19. st., ne znači da i tada nije postojala. Očito je usko vezana uz tadašnji običaj darivanja cvijeća djevojkama, odnosno zbližavanja i otkrivanja mladog

ljubavnog para. Kao što je i u drugim sredinama bilo poznato, taj su običaj pratile šale, podmetanja konkurenata i šaljivaca. Možemo pretpostaviti da ove šale, kao i u pokladnom dobu, imaju apotropejsko značenje i katarzične učinke. Ozbiljnost traži parodiju, ne da bi iskrene osjećaje izvrgla ruglu, već da ih homeopatski prisnaži (koliko god se to činilo nemoguće). U Veloj Luci je u 20. st. popratni šaljivi dekor potpuno izgurao ozbiljnu (ljubavnu) osnovu te su šale postale sebi svrhom.

* * *

Običaj prvomajskih šala se u većem intenzitetu održao do početka devedesetih godina 20. st. Da se običaj polako gasi, moglo se vidjeti već osamdesetih u smanjenom broju šala i ograničenom broju sudionika. Kontekst novog vremena jednostavno više nije podržavao takvu vrstu zabave. Šale s loncima cvijeća i teglećim životinjama postale su poprilično *passé*, odraz prošlog i prohujalog vremena, gotovo dječjački nevine. Vjerojatno je to bio razlog što su ga u jednoj otočnoj sredini (Žrnovu) nastavili prakticirati isključivo djeca. Mladići su pronašli novu zabavu.

Ratne godine su u Veloj Luci potpuno zaustavile prvomajske aktivnosti. Poslije bi se sporadično pojavljivali pojedini lonci s cvijećem na Maloj rivi. Posljednji put pred nekoliko godina, početkom drugog desetljeća 21. st (Kazivanje T.S.T.), kao dokaz da je svijest o tradiciji još uvijek živa.

I dandanas nisam izgubio običaj da se na prvomajsko jutro prošetam po centru Luke za vidit hoće li se javit kojigo pitar. (T.S.T.)

KAZIVAČI

Milka Andrijić, rođ. Andrijić Ćučera – Blato, Vela Luka (1920.-2009.)
 Mate Barčot Laštik – Vela Luka (1942.)
 Franko Burmas Bugar – Vela Luka (1937.)
 Jela Franulović Cekinar rođ. Andreis Stalijar – Vela Luka (1924.-2013.)
 Milorad Dragojević Strce – Vela Luka (1935.)
 Zvonko Maričić – Vela Luka (1927.)
 Franko Mirošević Dubaj pk. Nikole – Vela Luka (1929.)
 Tonči Surjan Trofo – Vela Luka (1954.)
 Mira Svoboda – Korčula (1917.-2008.)
 Dobrila Šeparović Bare, rođ. Tabain – Vela Luka (1914.-2011.)
 Vojko Tabain – Vela Luka (1952.)
 Marija Tasovac rođ. Oreb Krkatica – Vela Luka (1911.-2012.)
 Branko Vlašić Zele – Vela Luka (1920.)
 Janes Vlašić – Vela Luka (1952.)
 Marica Vlašić Baja – Vela Luka (1931.)
 Marija Vlašić Baja rođ. Prižmić Roše – Vela Luka, Dubrovnik (1922.)

Roza Vlašić rođ. Šeparović – Vela Luka (1919.-2013.)

Ivo Žuvela Gige – Vela Luka (1956.)

Jerko Žuvela Gige – Vela Luka (1952.)

IZVORI

Državni arhiv u Dubrovniku (DADU) – Arhivski sabirni centar Korčula-Lastovo (SCKL)

- HR-DADU-SCKL-536. Kotarsko poglavarstvo u Korčuli

- HR-DADU-SCKL-694. Narodni odbor općine Vela Luka.

Privatna zbirka Branimir Žuvela – Vela Luka

PUBLICIRANI IZVORI

Zapisi Danijela Kneževića. Barčot, Tonko (pr.). Vela Luka: Općina Vela Luka, 2012.

LITERATURA

1. Alaupović Gjeldum, Dinka. „Običaji Trogirske zagore u prvoj polovini 20. st.“ Vartal 1-2 (1996-1997), str. 247-282.
2. Barčot, Tonko. „Nasrid Luke na Lučici, bor se zeleni – majsko drvo u nekadašnjoj običajnoj praksi Velolučana“. Kanavelić 1 (2015), str. 101-126.
3. Belaj, Vitomir. Hod kroz godinu – mitska pozadina hrvatskih narodnih običaja i vjerovanja. Zagreb: Golden marketing, 1998.
4. Fio, Dinko. Izvorne dalmatinske pjesme. Zagreb: S.K.U.D. Ivan Goran Kovačić, 1995.
5. Gavazzi, Milovan. Godina dana narodnih običaja. Zagreb: Kulturno-prosvjetni sabor Hrvatske, 1988.
6. Ilić - Oriovčanin, Luka. Narodni slavonski običaji. Zagreb: Gradsko poglavarstvo grada Novske, 1997. (pretisak)
7. Jardas, Ivo. Kastavština. Rijeka: KPD Ivan Matetić Ronjgov, 1994.
8. Martinengo Cesaresco, Evelyn. „Songs for the Rite of May“. The Folk-Lore Journal 5 (1883), str. 153-163.
9. Milat Panža, Petar. Rječnik govora Blata na Korčuli. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2015.
10. Milićević, Josip. „Narodni život i običaji na otoku Braču“. Narodna umjetnost 11-12 (1974/1975), str. 399-462.
11. Muraj, Aleksandra. „Simboličke konotacije godišnjih običaja na Baniji“. Narodna umjetnost 29 (1992), str. 185-218.
12. Ostoić, Nikola. Vela Luka – historijsko-topografski prikaz. Dubrovnik: Naklada Ivo Ostoić, 1953.
13. Ovsec, Damjan J. Velika knjiga o praznikih – praznovanja na slovenskem in po svetu. Kranj: Domus (1992).
14. Pederin, Marko. „Stara virovanja na zapadnom Pelješcu“. Pelješki zbornik 1 (1976), str. 271-294.
15. Radole, Giuseppe. Folklore Istriano. Trst: Istituto Regionale per la Cultura Istriana, 1997.
16. Rajković, Zorica. „Običaji otoka Šolte između dva svjetska rata“. Narodna umjetnost 27 (1990), str. 73-98.

17. Roćenović, Lela. "Majsko drvo u procesu promjene". Etnološka tribina 12 (1989), str. 41-49.
18. Svoboda, Mirjana. "Vjеровanja i običaji u staroj Korčuli početkom 20. stoljeća". Rival 8 (1995), str. 215-223.
19. Šeparović, Zvonimir. Od Sydneya do San Francisca. Čakovec: RO Zrinski, 1982.
20. Škoda, Klara & Držić, Marijana. „Godišnji običaji na otoku Čiovu i u Segetu“. Vartal 1-2 (1996-1997), str. 283-288.
21. Žuvela Doda, Branko. Luške riči. Vlastita naklada, Zagreb 2011.
22. Žuvela Treće, Ivan. Knjižica potajne ljubavi. Luško libro 13. Zagreb 2005. str. 83-88.

MARA PRUŠA PLAKALA KANELU:
About the First May jokes in Vela Luka

ABSTRACT

Jokes (jests) were a well-known custom among the First May festivities in Vela Luka all the time until the end of the 20th century. They were performed by the groups of young men in the night hours on the eve of the "First May". They would take away from courtyards the flower pots to the centre of the town. They tried to avoid any damage and to keep the secrecy of the action. The owners of the pots had to look for them in the morning of the First May and returned them to their courtyards. That moment was important for all the community because the gathered multitude tried to denote symbolical non-verbal messages. The courtyards were selected according to the fancy of young people for various girls, or after the public announcement of the liaison of the young couple who did not yet appear in front of their parents. The jokes were also performed with draught animals, vessels and other available items. Friends and older people were also the object of jests. Young people ridiculed the anomalies in the interpersonal relations, singled out those who did not speak among themselves, did not accept the love choices of their children, or they mocked those who reacted too nervously or who were immoral. Young people used to perform sometimes a more complex exploit, applied a great strength and invention, so that some of the jokes became legendary. The First May jokes are known all over the world but they have not been described in some detail in literature. It seems that their basis is a serious love story and the presentation of flowers.

KEY WORDS: *First May, jokes, Vela Luka*